

Колот Н. М.,
аспірантка кафедри
кримінального процесу
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВИРШЕННЯ

В умовах дії воєнного стану на території України, який введено з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX у подальшому неодноразово продовженого, на практиці виникають проблеми при вирішенні питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час дії воєнного стану на території України, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, судової справи тощо.

Звернімося до практики. Наприклад ухвалою судді визнано неможливість розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою особи в установленому Кримінально-процесуальному порядку, у зв'язку з чим клопотання прокурора про продовження строку тримання під вартою обвинуваченому не було задоволено [1].

Суддею не була звернута увага на те, що на виконання вимог розпорядження Верховного Суду від 18 березня 2022 року «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» матеріали судової справи офіційно передати з одного суду до іншого не було можливості через перебування суду на тимчасово окупованій території.

Також судом повністю були проігноровані вимоги ст. 331 КПК України, відповідно до яких до спливу продовженого строку суд зобов'язаний повторно розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судове провадження не було завершено до його спливу.

На час розгляду клопотання продовжували мати місце ризики, передбачені ст. 177 КПК України, які стали підставою для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно особи, а саме останній міг переховуватися від суду, вчинити інше кримінальне правопорушення, незаконно впливати на свідків, перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що обвинувачений, раніше судимий, вчинив злочини під час іспитового строку, що свідчить про схильність останнього до скоєння злочинів.

Зокрема, суд в ухвалі зазначає про неможливість розгляду клопотання прокурора за відсутності матеріалів кримінального провадження, незважаючи на те, що прокурором у додаток до клопотання направлені копії обвинувальних актів, реєстрів із розписками та матеріалів кримінального провадження тощо.

Разом із тим, відповідно до рекомендацій роботи судів в умовах воєнного стану Ради суддів України, у випадках, коли територіальну підсудність кримінальних правопорушень змінено, а матеріали кримінальних проваджень через військові дії не було передано або передано не в повному обсязі, доцільно орієнтувати суди щодо однакового застосування положень ст. 199 КПК України, відповідно до яких суддя насамперед зобов'язаний перевірити обставини, які свідчать про те, що заявлений ризик, передбачений ст. 177 КПК України, не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою. До вказаних обставин (ризиків), безумовно, належить військова агресія проти України, яка суттєво обмежує можливості виконання органами влади своїх повноважень на певних територіях та якісно погіршує криміногенну обстановку.

Крім того, за умов, коли всім іншим обставинам, які враховуються при вирішенні відповідних клопотань, судом вже була дана оцінка при обранні запобіжного заходу, формалізований підхід окремих судів щодо обов'язковості надання копій матеріалів провадження, інших додатків, які, очевидно, для суду не можуть бути надані через військові дії, є нічим не виправданим та не відповідає вимогам, зокрема, статтей 2, 7 КПК України.

Враховуючи положення ст. 2 КПК України, згідно з якою завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, з тим щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, і щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру [2].

Положення ч. 3 ст. 331 КПК України регулюють обов'язок суду розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, незалежно від наявності клопотань, та введений на даний час на території України воєнний стан, відсутність обвинуваченого не є перешкодою для розгляду питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою [2].

Відповідно до п. 7 рекомендацій щодо роботи судів в умовах воєнного стану Ради суддів України, суди мають зосередитися виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під вату, продовження строків тримання під вартою). Вважати за неможливе відкладення судових засідань, на яких має розглядатися питання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У цих випадках суд (слідчий суддя) діє на підставі положень чинного кримінального процесуального законодавства [3].

Українські суди вже стикалися з цією проблемою з 2014 року щодо матеріалів справ, які перебувають у незаконно анексованому Криму та на непідконтрольних Уряду територіях на Сході України. Відмова українських судів розглядати справи через відсутність доступу до матеріалів була оскаржена постраждалими особами в Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ). У провідній справі з цього питання під назвою «Хлібик проти України» ЄСПЛ встановив, що затримки були викликані обставинами, незалежними від

української влади, яка вжила всіх доступних і розумних заходів для пом'якшення несприятливих наслідків [4].

Хоча українське законодавство передбачає процедуру відновлення справ із втраченими матеріалами, на практиці це не завжди можливо. Ця та інші пов'язані з війною проблеми безпеки можуть бути вирішені за рахунок посилення цифровізації українських судів.

У зв'язку з вищевикладеними проблемами на практиці вважаю за доцільне деталізувати механізм передачі кримінальних проваджень із судів, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях та наявність можливості направлення в електронному вигляді по комп'ютерній програмі «Д-3» (судова програма) відсканованого обвинувального акта, реєстру матеріалів досудового розслідування, розписок та матеріалів кримінального провадження, які долучалося в суді.

У разі втрати матеріалів судової справи регламентувати порядок її відновлення, зокрема надання права прокурору направлення копії обвинувального акта, реєстру матеріалів досудового розслідування, розписок та матеріалів кримінального провадження до іншого суду (без застосування положень про порушення строків досудового розслідування та їхніх наслідків тощо).

Крім того, розділом VII КПК України тривалий час було врегульовано лише процедуру відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, яке завершилося ухваленням вироку.

У ст. 526 КПК України зазначено, що заява про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження подається до суду, який ухвалив вирок.

Статтею 527 КПК України передбачено, що повинно бути зазначено, про відновлення яких саме матеріалів просить заявник, чи був ухвалений вирок, у якому процесуальному статусі перебував заявник, хто конкретно і в якості кого брав участь у судовому розгляді, місце проживання чи місцезнаходження цих осіб, що відомо заявнику про обставини втрати матеріалів кримінального провадження, про місцезнаходження копій документів кримінального провадження або відомостей щодо них, поновлення яких саме документів заявник вважає необхідним, для якої мети необхідне їхнє поновлення. [2].

До заяви про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження додаються документи або їхні копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися в заявника.

Також хотілося б звернути увагу на рішення ЄСПЛ у справі «Куроченко та Золотухін проти України», відповідно до якого держава має зробити все можливе, для того щоб відновити відповідний статус особи, у даному випадку – матеріали провадження. ЄСПЛ визнав порушення державою ст. 6 Конвенції з цього приводу, оскільки у відповідних справах не було відновлено матеріалів кримінальних проваджень.

Щодо Куроченка: тут його справа була аналогічною зі справою Хлебіка. ЄСПЛ сказав, що на певному етапі прокуратура мала зробити трошки більше, ніж вона зробила. У неї було більше матеріалів, ніж вона надала суду, і пошуки велися не так активно, як потрібно було. І саме через те ЄСПЛ встановив порушення ст. 6 Європейської Конвенції про права людини.

Ситуація Золотухіна більш цікава, бо в даному випадку особа не була засуджена судом. Це було певне розслідування, яке не завершилося вироком суду. Тобто, особа за-

лишалася підозрюваною, обвинуваченою особою. ЄСПЛ сказав, що в цій справі неможливо так усе полишити, потрібні певні законодавчі зміни. Крім цього, навіть при наявному законодавстві національні суди мають вчиняти більше дій, ніж вони вчиняють зараз у подібних ситуаціях, тобто вони мають оцінювати баланс інтересів між обвинуваченою та потерпілою сторонами. Це рішення вимагає від держави вчиняти нові дії: змінювати законодавство і адміністративно-судову практику. Прокуратура має діяти більш активно з позиції відновлення матеріалів [4].

Позитивним моментом є той факт, що наразі прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану», який набрав чинності 11 грудня 2022 року [5].

Відповідно до внесених змін до ст. 615¹ КПК України відновленню підлягають також матеріали кримінального провадження, у якому обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності направлено до суду, проте підготовче судове засідання не відбулося; судовий розгляд розпочато, проте рішення суду за результатами його розгляду не ухвалено; судом ухвалене рішення, проте воно не набрало законної сили [2].

Указані матеріали підлягають відновленню за рішенням слідчого судді, суду в разі надходження клопотання від прокурора або від слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або від сторони захисту чи потерпілого, або за власною ініціативою суду, за умови наявності витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування, або постанови про початок досудового розслідування, винесеної в порядку, передбаченому ст. 615 цього Кодексу, або ухвали про призначення судового розгляду, наявних у цьому кримінальному провадженні відповідних матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації, а також копій документів, засвідчених із використанням засобів кваліфікованого електронного підпису.

Клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження розглядається слідчим суддею того суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, судом, який здійснював судові провадження, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – слідчим суддею іншого суду або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством [2].

Отже, війна змінила життя кожного українця, а разом із тим – і всі сфери суспільного життя. Не минули ці зміни і кримінальний процес. Ані суди, ані правоохоронні органи не були готові до роботи в таких умовах, більше того, саме законодавство не дозволяло налагодити роботу в умовах складних воєнних реалій. Тож з метою наближення кримінально-процесуальної діяльності до воєнних реалій було прийнято низку законів, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87444033>.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Рекомендацій щодо роботи судів в умовах воєнного стану Ради суддів України [Електронний ресурс] // <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>.
4. Рішення Європейського суду з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-20#Text>.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор О. М. Дроздов

